

Просвещение, 1969. – 317 с.

7. Половинкин А. А. География и родная природа / А. А. Половинкин. – М. – Л. : АПН, 1949. – 63 с.

8. Родин А. Ф. Из минувшого А. Ф. Родин. – М. : Просвещение, 1965. – 178 с.

9. Строев К. Ф. Краеведение / К. Ф. Строев. – М. : Просвещение, 1967. – 142 с.

10. Сухомлинський В. А. Серце віддаю дітям / В. А. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1988. – 269 с.

11. Тронько П. Т. Летопись дружбы и братства: Из опыта создания «Истории городов и сел Украинской РСР» / П. Т. Тронько. – К., 1981. – 128 с.

12. Шацкий С. Т. Школа и строительство жизни : Избр. пед. соч. / С. Т. Шацкий. – М. : Учпедгиз, 1958. – 430 с.

ГЕОГРАФІЧНИЙ ОБРАЗ: ДІАЛЕКТИКА ЗМІСТУ І ФОРМИ

Мирослава Влах

Львівський національний університет імені Івана Франка

Львів, Україна

Тетяна Коропецька

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут

Хмельницький, Україна

Гуманізація суспільно-географічного пізнання зумовила активне використання вітчизняною наукою поняття географічний образ (геообраз). У цьому контексті можна відзначити публікації М. Влах [1–3], В. Грицевича [4], М. Дністрянського [5, 6] та ін. Аналіз статей виявив необхідність постановки і розв'язання проблеми співвідношення об'єктивної та суб'єктивної компонент геообразів об'єктів, явищ, процесів тощо з метою уникнення односторонності у їхньому трактуванні.

Без сумніву, досліджувана проблема може бути розв'язана лише на загальнофілософських засадах взаємозалежності парних категорій *зміст і форма*. Зміст і форма нерозривно пов'язані й водночас відносно самостійні. Гегель, підкреслюючи взаємозв'язок і взаємозумовленість форми та змісту, зазначав, що зміст оформлений, а форма змістовна. Один і той самий зміст може мати різну форму і, навпаки, однакова форма може бути наповнена різним змістом. Ще в античні часи зміст розуміли як першопричину, першоматерію усього суцього. На сьогодні під змістом розуміють сукупність усіх внутрішніх процесів, що утворюють об'єкт,

єдність його елементів у взаємодії. Щодо форми, то це багатозначне поняття. Налічують понад десять його різних значень, із яких найважливішими є спосіб існування, різновид, зовнішній вигляд, розмір тощо. За Платоном і Арістотелем, форма є внутрішнім визначенням речі.

У сучасній науковій мові поняття зміст і форма часто замінюють конкретнішими й чіткіше визначеними поняттями – *система, структура, елемент, функція*. Сучасним відповідником змісту є поняття *сутність (смысл)*, а форми – *явище*. Пара категорій сутність і явище є своєрідною конкретизацією змісту й форми, виділенням головного у змісті та обмеженням багатозначності форми.

На рівні наукової рефлексії об'єктивність змісту геообразу досягається за допомогою дотримання певних правил, зокрема, щодо ідентифікації головних географічних параметрів об'єкта дослідження (розташування, морфологія, структура, функції, зв'язки), порівняння (зіставлення і протиставлення) його з іншими об'єктами, виявлення специфічних і унікальних рис.

Вітчизняна суспільна географія має різноманітні методичні напрацювання щодо встановлення об'єктивного змісту образу місця (території, акваторії, геоторії): від класичних описового та порівняльно-географічного до новітніх методів математичної формалізації.

Приклад різнобічного врахування об'єктивних даностей території може бути дослідження М. Дністрянського, який для аналізу політико-географічних образів макрорайонів України у контексті перспектив формування загальнонаціональної ідентичності використав “відбірну інформацію”, а саме якісні та кількісні показники, що стосуються “історико-географічних моментів”, “важливих соціально-економіко-географічних передумов”, “основних рис геоетнонаціонального складу населення та етнокультурних взаємин”, “деяких суттєвих рис геополітичної свідомості та напрямів політичної активності населення”, “загальних особливостей поширення та електорального впливу політичних сил” [6].

На нашу думку, наведені характеристики стосуються не так структури політико-географічних образів макрорайонів України, як структури політико-географічної ситуації у цих районах. Авторська позиція щодо політико-географічних образів макрорайонів України виявляється через політико-географічне районування і географічне назовництво, що враховує особливості географічного розташування (наприклад, Чернівецький обласний регіон поданий як Буковинсько–Північно-Бессарабський; політико-географічна близькість Вінницької,

Житомирської, Хмельницької областей дала змогу виділити Подільсько-Поліський район чи Дніпровсько-Харківський район у складі Дніпропетровської, Запорізької і Харківської областей). Об'єктивні реалії політико-географічного характеру обласних регіонів України представлені у формі комбінаційної таблиці, що є найбільш раціональним способом відтворення змісту. Однак табличне представлення інформації не забезпечує стислості, яскравості, доступності сприйняття виділених політико-географічних образів.

На необхідності урахування об'єктивних підстав для створення суспільно-географічних образів наголошує В. Грицевич, трактуючи їх (образи території) як “інформаційне відображення, що включає сукупність істотних суспільно-географічних ознак, які відрізняють її від інших територій” [4, с. 183]. У цьому контексті, за дослідником, для перцепції географічних образів території важливі методи багатовимірного таксономічного аналізу. Метод багатовимірної таксономії адміністративних районів Західного регіону України за показниками валового виробництва головних культур рослинництва дав змогу виявити виробничо-територіальні типи районів, форми “яскравих образів” яких автор не подає.

Відповідно до методологічних засад імажинальної географії, геообраз об'єктивний за своїм джерелом – відображуваним об'єктом – і суб'єктивний за психологічними механізмами формування та способом існування. На чуттєвому рівні пізнання геообразами є відчуття, сприйняття й уявлення, на рівні мислення – поняття, судження, висновки. І, найголовніше, геообраз території відмінний від її географічної характеристики через яскраво виражену аксіологічну домінанту, що виявляє ставлення суб'єкта до об'єкта відображення відповідно до сформованої системи цінностей.

При створенні геообразів місць слід брати до уваги такі вимоги: адресність (цільове призначення), ідеалізація (конструювання образу з позиції топофілії), естетика, корисність, доступність сприйняття.

Таким чином, географічний образ слід трактувати через сукупність не тільки реальних, а й ідеальних сутностей, смислів, цінностей певного місця геопростору [1, с. 134].

Матеріальною формою втілення геообразів є мова, різні знакові моделі. Формами подання змісту (візуального представлення) геообразів можуть бути вербальні, картографічні, табличні, графічні моделі, формами способу подання змісту геообразів залежно від обраних параметрів – структурні та функційні моделі.

У геообразотворенні найбільше використовують вербальні моделі, художніми засобами створення яких є епітети, інверсія, порівняння, метафора, алегорія, символ, гіпербола, метонімія та ін.

На нашу думку, для створення вербальних геообразів найважливішим є метод метафоризації [3]. Метафора з мовного погляду є фігурою мови, у якій створюються нові смисли мовних виразів на основі трансформації (переосмислення) звичайних смислів слів. Метафора пов'язана із заміною букввальних смислів переносними, зіставленням об'єктів, достатньо віддалених один від одного.

У контексті географічного образотворення важлива роль належить “живим метафорам”, що, на відміну від “мертвих” (простих лексем-понять), мають складну вербальну будову (наприклад, виражену у формі порівняння). Живі метафори характерні не тільки для побутової географічної свідомості (наприклад, міфології), а й для сучасного науково-географічного пізнання. Вони активно використовуються в геополітиці, культурно-образному країнознавстві, регіональному менеджменті, туристиці тощо. Праксеологічна функція метафори найкраще виявляється при осмисленні сутностей, цінностей місць нижчих територіальних рангів, наприклад, міст [2]. Ця особливість географічної метафоризації особливо активно використовується при створенні туристичного іміджу території [7].

Висновки. Головним принципом геообразотворення є *принцип ізоморфізму* між геореальністю і формою її суб'єктивізованого відтворення [5, с. 60], однак алгоритм його практичної реалізації розроблений недостатньо. Створення географічних образів як гносеологічних відповідників об'єктивних геореалій забезпечують науковий системний підхід, комплексне географічне мислення, відповідні аксіологічні пріоритети. Найпоширенішими формами геообразів місць є вербальні та картографічні моделі. Важливий спосіб створення вербальних геообразів – метафоризація сприйняття дійсності.

Список використаних джерел:

1. Влах М. Р. Поняття “географічний образ” у гуманістичній географії / М. Р. Влах // Історія української географії. Всеукр. наук.-теорет. часопис. – Тернопіль, 2014. – Вип. 29–30. – С. 132–139.
2. Влах М. Р. Геообразний потенціал території: сутність і напрямки використання / М. Р. Влах // Географія, екологія, туризм: теорія, методологія, практика: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присв. 25-річчю геогр. факультету Тернопільського нац. пед. ун-ту, 21–31 травня 2015 р. – Тернопіль, 2015. – С. 68–70.

3. Влах М. Географічні метафори: сутність і роль у науковому пізнанні / М. Влах // Львівська суспільно-географічна школа / Матеріали Всеукр. наук. конф. з участю закордонних учених, присв. 70-річчю кафедри економ. і соц. географії Львів. нац. ун-ту імені І. Франка (м. Львів), 19–20 листопада 2015 р. – Львів, 2015. – С. 90–98.

4. Грицевич В. С. Параметрична перцепція суспільно-географічних образів території на прикладі рослинництва в адміністративних районах Західного регіону України / В. С. Грицевич // Освітні й наукові виміри географії: Зб. матеріалів Всеукр. наук.–практ. конф., присв. 25-річчю спеціальності “Географія” та 15-річчю кафедри географії та краєзнавства Полтав. нац. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. – Полтава: ТОВ “АСМГ”, 2016. – С. 183–185.

5. Дністрянський М. С. Політико-географічні образи макрорайонів України: актуальний аналіз в контексті перспектив формування загальнонаціональної ідентичності / М. С. Дністрянський // Limes. наук. вісн. Закарпат. угор. ун-ту ім. Ф. Ракоці II / М-во освіти і науки України, Закарпат. угор. ун-ту ім. Ф. Ракоці II; редкол.; Й. Сікура (гол. ред.) [та ін.] – Ужгород: Графіка, 2015. – Том 2. – С. 9–21.

6. Дністрянський М. С. Політико-географічні образи держав і макрорайонів: поняття, структура, пізнавальне і практичне значення / М. С. Дністрянський // Географія, екологія, туризм: теорія, методологія, практика: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 25-річчю геогр. ф-ту Терноп. нац. пед. ун-ту, 21–31 травня 2015 р. – Тернопіль, 2015. – С. 60–61.

7. Дяків С. Іміджмейкінг регіону: методологічні принципи створення туристичного іміджу території / С. Дяків // Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід: Матеріали VIII наук. конф. з міжнар. участю. – Львів, 2014. – С. 75–80.